

УДК 378.141

Тетяна Плохута

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА У СУЧАСНОМУ ДИДАКТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

У статті з'ясовується сутність педагогічної діагностики, розмежовуються поняття «діагностика», «контроль», «перевірка», «оцінювання». Аналізується структура педагогічної діагностики, розкриваються педагогічні умови її організації і застосування у сучасному дидактичному процесі вищого навчального закладу.

Ключові слова: педагогічна діагностика, контроль, перевірка, оцінювання, прогнозування, корекція, самостійна пізнавально-творча діяльність студентів.

Педагогічна діагностика в освіті базується на глибоких історичних коренях і культурно-педагогічних традиціях, які у радянські часи з кінця 30-х років ХХ століття були штучно виведені за рамки вітчизняної освітньої практики. Подібне багаторічне виключення діагностичної складової діяльності педагога зі змісту педагогічної освіти призвело до тривалої відсутності цієї галузі у курсах історії педагогіки і освіти, у результаті чого багато викладачів опинилися поза рамками діагностичної культури як важливої складової практичної педагогічної діяльності.

Педагогічна діагностика покликана забезпечити різнобічне вимірювання стану педагогічного процесу, з'ясувати причин утруднень і недоліків його перебігу та результатів. Проте сьогодні у більшості вищих навчальних закладів діагностування навчальних досягнень студентів відбувається на недостатньому методологічному і технологічному рівнях, що пояснюється рядом нерозв'язаних суперечностей: а) між потребою підвищення рівня якісного навчання у ВНЗ та недостатнім використанням засобів педагогічної діагностики для організації та вдосконалення навчального процесу; б) між потребою педагогічної практики в отриманні об'єктивної інформації про стан та перебіг навчального процесу та недостатньою професійною підготовкою суб'єктів освіти до ефективного педагогічного діагностування; в) між існуючою на сьогодні гострою необхідністю збільшення обсягу творчої складової у самостійній пізнавальній діяльності студентів як основи їхньої освіти та недосконалістю діагностичного інструментарію для оперативного та об'єктивного виявлення результативності навчальних зусиль.

Як наслідок існування, а часто й поглиблення цих суперечностей, виникають значні ускладнення в організації педагогічної діяльності, у прогнозуванні її розвитку, в оцінці досягнутих реальних результатів.

На сьогодні в освітньому просторі підвищується увага до педагогічної діагностики. Про це свідчить зростаюча кількість наукових досліджень та праць. Так, історію розвитку педагогічної діагностики висвітлюють О. Єфремов, Є. Михайличев, Г. Карпова, Є. Леонова, Н. Сидорчук та ін. Вчені В. Аванесов, Б. Бітінас, О. Божович, М. Голубєв, К. Інгенкамп, І. Підласий та ін. визначають сутність та предмет педагогічної діагностики. В. Максимов, Ю. Красильник, Г. Цехмістрова та ін. окреслюють функції діагностування рівнів навчальних досягнень студентів. Сучасним проблемам педагогічної діагностики присвятили свої дисертаційні дослідження Л. Давидова, О. Демченко, А. Проніна, Н. Патєєва та ін.

Наведені вище науковці теоретично обґрунтовують різні аспекти педагогічної діагностики, проте їй досі не дійшли єдиної думки щодо визначення, структури і функцій педагогічної діагностики, співвіднесення часто вживаних понять «діагностика», «контроль», «перевірка» та «оцінювання».

Аналіз науково-педагогічних джерел доводить, що дослідження педагогічної діагностики ще донедавна в основному зводилося до вимірювання рівнів засвоєння репродуктивних знань та умінь студентів. Але сучасні дидактичні системи передбачають переорієнтацію процесу навчання з інформативної форми передачі знань на розвиток творчої особистості, здатної самостійно здобувати нові знання, створювати власний освітній творчий продукт, адекватно його діагностувати й оцінювати. Це вимагає перегляду підходів до педагогічної діагностики та створення нових інструментів для ефективного й об'єктивного вимірювання багатьох параметрів освітнього процесу, особливо його творчої складової.

Мета статті полягає в аналізі підходів до організації та застосування педагогічної діагностики щодо якісного вимірювання навчальних досягнень студентів у вищих навчальних закладах та сучасного трактування сутнісних характеристик педагогічної діагностики.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) з'ясувати змістову сутність поняття «педагогічна діагностика»; 2) розмежувати часто вживані в синонімічному ряді терміни «діагностика», «контроль», «перевірка» та «оцінювання»; 3) розкрити педагогічні умови застосування діагностики щодо самостійної пізнавально-творчої діяльності студентів у межах сучасного дидактичного процесу вищих навчальних закладів.

Термін «діагностика» (від грецьких слів *dia* – прозорий, *gnosis* – знання, у буквальному перекладі означає прояснення, розпізнання) прийшов у педагогіку з медицини, де мав значення вчення про способи діагнозу захворювань.

Поняття «педагогічна діагностика» вперше пропонується К. Інгенкампом у рамках наукового проекту в 1968 році. Німецький

діагност основною підставою для виокремлення сутності нового терміну серед інших понять вважає наступні завдання діагностики: по-перше, оптимізувати процес індивідуального навчання, по-друге, в інтересах суспільства забезпечити правильне визначення результатів навчання і, по-третє, керуючись виробленими критеріями, зводити до мінімуму помилки при переведенні учнів із однієї навчальної групи в іншу, при направленні їх на різноманітні курси та виборі спеціалізації навчання. За допомогою педагогічної діагностики аналізується навчальний процес і визначаються результати навчання [1, с. 8].

Аналіз педагогічної літератури (Л. Давидова, І. Підласий, Г. Цехмістрова, Н. Фоменко та ін.) свідчить, що власне наукова дисципліна «педагогічна діагностика» на сьогодні є такою, що активно розвивається, тому до її визначення існують різні підходи. Педагогічна діагностика трактується як:

– система технологій, засобів, процедур, методик та методів висвітлення обставин, умов та факторів функціонування педагогічних об'єктів, перебігу педагогічних процесів, встановлення їх ефективності та наслідків... [2, с. 10];

– отримання інформації про стан і розвиток процесу навчання, виявлення умов, досягнень та недоліків цього процесу, визначення шляхів підвищення його ефективності та вдосконалення підготовки фахівців відповідно до поставленої мети [3, с. 129];

– різновид пізнання, який підкоряється загальним методологічним вимогам гносеології; оцінка і вимірювання внутрішнього стану досліджуваного об'єкта за визначеними ознаками і критеріями; особливий вид професійної діяльності, що має свою специфічну структуру; особливістю педагогічного діагностування є дослідження об'єкта з позицій не лише пізнання, але й його перетворення, удосконалення [4, с. 123–127].

У ході аналізу теоретичних джерел з окресленої теми дослідження виявлено неодноразове ототожнення понять «діагностика», «контроль», «перевірка» та «оцінювання». Це можна пояснити тим, що для вітчизняної теорії навчання традиційним тривалий час були лише терміни «контроль» як родове поняття, «перевірка» як процес контролю, «оцінка» як кількісна фіксація виявленого рівня знань, умінь та навичок. Поняття ж «діагностика» увійшло в обіг у педагогічних колах порівняно недавно, тому часто наведені поняття вживаються вченими синонімічно. Сьогодні існує гостра необхідність у розмежуванні цих термінів та у з'ясуванні їх співвідношень.

У зв'язку з цим О. Демченко розглядає контроль як складову управлінської діяльності, що традиційно займає більш широку площину на освітньому просторі і виконує більш загальну функцію управління навчальним процесом, залучаючи більшу кількість форм, засобів, методів діяльності, ніж сучасна педагогічна діагностика [5, с. 54].

О. Божович вважає, що сукупність «контроль – діагностика – корекція – оцінка навчальної роботи» складають ланки одного ланцюга, де діагностика – центральна складова, тому що від неї залежить і якість контролю знань, і продуктивна корекція досягнутих результатів, і їх оцінка [6, с. 8].

Науковці К. Інгенкамп, В. Ландсман, І. Підласий та ін. дотримуються думки, що діагностика навчальних досягнень містить ширший і глибший зміст, ніж традиційні перевірка, контроль та оцінювання знань, які лише констатують результати без пояснення їх походження.

Дослідник В. Ландсман зазначає, що діагностика включає в себе різні форми контролю, накопичення статистичних даних, їх аналіз, рефлексію тощо [7, с. 7].

Ми схильні долучитися до позиції вищезазначених авторів щодо включення таких невід'ємних компонентів, як контроль, перевірка, оцінювання у склад педагогічної діагностики, однак наголошуємо на необхідності інтеграції у її структуру ще й таких елементів, як прогнозування та корекція, що, на жаль, часто залишаються поза увагою багатьох дидактичних досліджень.

На думку вчених, які вивчають проблеми педагогічної діагностики (О. Божович, О. Демченко, К. Інгенкамп, І. Підласий та ін.), діяльність педагога, позбавлена прогностичної основи, ніколи не була і не буде ефективною. Прогноз – унікальний засіб, що дає можливість довідатися про майбутній перебіг подій навчального процесу, зняття для контролю швидкоплинних ситуацій та спрямування їхнього руху в бажане рiчище. У цьому слові старогрецького походження «гнозис» означає «знання», а префікс «про» вказує на «випередження». Набуття «випереджаючих знань» – головна суть і призначення прогнозування [2, с. 20–21].

Діагностика як процес прогнозування навчальних дій і досягнень об'єктивно передбачає корекцію освоєння навчального матеріалу, яка сприяє розвитку процесів логічного мислення, що опосередковують оволодіння знаннями. Так, дослідник О. Божович [6, с. 63] зазначає, що під час роботи над помилками, той, хто навчається, не лише виправляє допущену помилку і усуває можливість її повторення у майбутньому, – він оволодіває вмінням аналізувати свою діяльність і знаходити причини невдач.

Проаналізувавши різні підходи до визначення педагогічної діагностики та визначивши її структурні компоненти, змістовну сутність даного поняття вбачаємо, по-перше, у виявленні рівня знань, умінь, навичок, способів діяльності студентів, по-друге, в аналізі умов протікання дидактичного процесу та їх безпосередній вплив на рівень навченості студентів, по-третє, у корекції й подоланні помилок та утруднень і, найголовніше, у прогнозуванні подальшого розвитку як особистості студента, так і процесу навчання.

На сьогодні інтерес педагогів до діагностичної діяльності помітно зростає. Проте нерозв'язаними залишаються актуальні питання діагностики продуктивного навчання. Зокрема, ще не вирішені питання створення й випробування у практиці ВНЗ діагностичного інструментарію для вимірювання ступеня пізнавальної активності і самостійності студентів під час виконання творчих завдань. Зважаючи на їх гостру потребу, у нашому дослідженні проведено пошук та експериментальне випробування діагностичного засобу для об'єктивного та оперативного вимірювання перебігу та результатів самостійних пізнавально-творчих зусиль студентів. Таку роль виконує евристичне тестове завдання – навчальне завдання відкритої форми, яке має на меті створення студентом особистісно значущого освітнього продукту з використанням евристичних видів діяльності (когнітивних, креативних, оргдіяльнісних); достатньо об'єктивний, валідний, надійний метод діагностики й оцінювання як зовнішніх (творчих продуктів), так і внутрішніх (методів і способів діяльності особистості) результатів самостійної пізнавально-творчої діяльності студентів; діагностичний інструмент, який сприяє оперативній само- та взаємодіагностиці й експертній оцінці рівнів розвитку творчих досягнень студентів на критеріальній основі.

Експериментальна робота з діагностики та оцінювання виконання евристичних тестових завдань (анотація або рецензія наукової статті, усна доповідь за фаховим спрямуванням, письмовий професійний проблемний твір, зокрема, педагогічний міні-твір і твір-роздум, невелика, але завершена дослідницька робота за спеціальністю, схеми або таблиці, що узагальнюють теоретичний матеріал, науковий реферат тощо) довела, що подібні завдання відкритого типу необхідно вимірювати на основі ретельно розроблених якісних критеріїв. Останні мають всебічно відображати важливі складові не лише зовнішнього творчого продукту (обсягу творчої роботи, її структури, композиції, кількості змістовних, тематичних, граматичних помилок та ін.), але й внутрішнього – перебігу самого творчого процесу (терміну виконання творчого завдання, вмінь та навичок визначати мету навчання, аналізувати та систематизувати інформацію, знаходити нове, викладати його, робити аргументовані висновки та ін.).

Евристичні тестові завдання дозволяють здійснювати зворотний зв'язок, отримувати і передавати від студента до викладача і навпаки інформацію, що висвітлює перебіг навчання, утруднення і досягнення студентів в оволодінні вміннями та навичками самостійної пізнавально-творчої діяльності.

Таким чином, педагогічна діагностика є невід'ємним компонентом дидактичного процесу, що значно впливає не лише на результати, але й на перебіг навчання, корегує та прогнозує навчальну діяльність студентів і, як результат, підвищує якість освіти в цілому.

Дослідження довело, що застосування евристичного тестового завдання як діагностичного засобу, забезпечує значне зростання пізнавальної активності студентів та підвищує рівень їх творчих досягнень, розвиває вміння та навички цілепокладання, самоорганізації, самодіагностики, самоконтролю, самокорекції, самооцінювання і, найголовніше, сприяє творчій самореалізації особистості.

Перспективним напрямом у подальшому дослідженні педагогічної діагностики вважаємо вдосконалення тестового діагностичного інструментарію шляхом розробки й застосування якісних критеріїв для об'єктивного та оперативного вимірювання творчих освітніх продуктів студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп ; пер. с нем. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.
2. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів / І. П. Підласий. – К. : Україна, 1998. – 343 с.
3. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К. : видавничий Дім «Слово», 2005. – 280 с.
4. Давыдова Л. Н. Педагогическое диагностирование как компонент управления качеством образования : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Давыдова Л. Н. – Астрахань, 2005. – 342 с.
5. Демченко О. М. Педагогічна діагностика як засіб оптимізації самостійної навчальної діяльності студентів медичних коледжів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Демченко О. М. – Харків, 2008. – 220 с.
6. Процесс обучения : контроль, диагностика, коррекция, оценка / под ред. Е. Д. Божович. – М. : Моск. психол.-социал. ин-т, 1999. – 224 с.
7. Ландсман В. А. Організація зовнішнього стандартизованого тестування навчальних досягнень учнів загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. А. Ландсман. – Харків, 2005. – 23 с.